

РОЗ'ЯСНЕННЯ ЯК ВИД ДИСКУРСИВНОГО АКТУ

Summary. The article deals with a topical issue of communicative behaviour within linguistic approach. "Interpretation" is defined as a new kind of discourse acts in female and male personages' speech.

Keywords: discourse act, speech act, interpretation, intergender dialogue, interaction.

Поняття про дискурсивний акт як базову одиницю комунікативної взаємодії є порівняно новим у прагматиці й дискурсивній лінгвістиці. Виникнення терміну «дискурсивний акт» (далі – ДА) пов'язане в першу чергу з працями Дж. Стіна, який стверджував, що ДА є базовою комунікативною одиницею, що може співпадати за обсягом і формою з мовленнєвим актом (далі – МА), а може становити ланцюжок МА, глибших за змістом порівняно з окремим МА; крім того, ДА відрізняється від МА особливостями ціленастанови. Основною функцією базових ДА лінгвіст називає полегшення для адресата реконструкції того, що мовець говорить, імплікує та робить власне протягом мовленнєвої дії слухання, читання або інтеракції [12, с. 15-16; 13]. Використання цієї одиниці дискурсу знаходимо також у статтях зарубіжних і вітчизняних науковців: Е.Руле [11, с.320], Ж.Гаррідо [9], Р.Тройера [14, с. 303-331], В.Б. Кашкіна [2] Л.В. Бронник [1, с. 11-14], Л.П. Науменко [4], однак названі дослідники не пропонують теоретичного обґрунтування поняття ДА або класифікації різних типів ДА, наголошуючи на чинникові взаємодії комунікантів, як на особливо важливому. У сучасній вітчизняній прагмалінгвістиці ДА розуміється як одиниця мовленнєвої взаємодії, що включена до інтеракції й становить ланцюжок МА, поєднаних спільною телеологічною настановою в єдиний мовленнєвий блок, в якому сходяться, перетинаються та взаємодіють різні ілокутивні сили з різними (первинними й вторинними) прагматичними значеннями [6, с. 101-122].

Теорія ДА, яка знаходиться на самому початку свого розвитку, дозволяє проводити прагматико-дискурсивний аналіз таких мовленнєвих дій, проаналізувати які в термінах теорії МА виявилось неможливим через їх смислову складність й неспівпадання смислу окремої ілокуції зі смислом реального висловлення.

Наразі відома тільки одна класифікація ДА, запропонована вітчизняним науковцем А.М. Приходьком [6, с. 105-118], розроблена згідно з наступним алгоритмом: спосіб використання :: режим спілкування:: очікувані преференції для мовця й адресата :: способи вербалізації (пряма або непряма номінація). Дослідник виділяє 5 типів ДА, всередині яких виділено певну кількість видів ДА. Так, тип оферативів включає такі види ДА як прохання, вимогу, пропозицію, умовляння; до типу конформативних/нон-конформативних ДА належать наступні види: згода, схвалення, похвала, незгода, відмова, несхвалення; тип каузативних ДА містить такі види як звинувачення, осуд, претензію, обурення, докір; до апологетичних ДА належать виправдання, вибачення, каяття, прощення; тип дидактичних ДА включає такі види як пораду, повчання, напоумлення, натяк. Названа теорія довела свою доцільність і продуктивність у вітчизняних дослідженнях інших авторів, які виокремили наступні додаткові види конформативних ДА: підхоплення [5] та ухильність [3], розвиваючи таким чином теорію ДА.

У нашій статті поділяються положення названої теорії. Аналіз прагматичних і дискурсивно-смислових характеристик міжгендерних діалогів у сучасному англomовному художньому дискурсі уможливив виділення ще одного виду ДА, який наразі не отримав окремого вивчення. Пропонуємо назвати такий вид ДА роз'ясненням. *ДА роз'яснення* є здебільшого реактивним ДА кооперативного типу (відзначено також небагато ініціативних ДА роз'яснення), основною прагматичною функцією якого є надавання більшої кількості інформації стосовно предмета мовлення, що має форму ланцюжка послідовних пропозицій, кожна з яких

несе нову часточку інформації. У смисловому аспекті такі пропозиції знаходяться у логічних причинно-наслідкових відношеннях, або у відношеннях логічної послідовності фактів. ДА роз'яснення, як правило, створює преференції (бенефектив) для обох учасників комунікації. Наприклад, у дискурсі роману «The English Patient» (M. Ondaatje) знаходимо наступний ДА роз'яснення в репліці чоловічого персонажа з діалогу між медсестрою Ханною й другом її батька Девідом Караваджо:

[Hanna] *"I'm glad to see you, Caravaggio. No one else. Don't say you have come here to try and persuade me to leave."*

[David] *"I want to find a small bar with a Wurlitzer and drink without a fucking bomb going off. Listen to Frank Sinatra singing. We have to get some music," he says. "Good for your patient."* [10, с. 12]

Тут пропозиції знаходяться у логічних причинно-наслідкових відношеннях, причому преференції у даній комунікації очевидно отримуються більшою мірою співрозмовницею чоловічого персонажа. У наведеному ДА роз'яснення добре виділяється непрямий сугестивний компонент – імпліцитна вказівка, як саме слід розуміти смисл роз'яснення та поділити точку зору й преференції мовця. Наявність такого імпліцитного сугестивного компонента дозволяє віднести ДА роз'яснення до типу дидактичних ДА, усі види яких характеризуються саме наявністю сугестивного компонента в якості вказівки щодо можливих наступних дій мовця або (часто) співрозмовника. Телеологія дидактиків має бенефективну основу, що передбачає зміну описуваного становища на краще; причому ступінь кооперативності й сугестивної сили дидактиків може бути різною [7]. Проаналізований нами матеріал міжгендерних діалогів показує, що ступінь сугестивності ДА роз'яснень є невеликою, найнижчою серед усіх видів дидактичних ДА, що пояснюється імпліцитним характером такої пропозиції щодо діяльності мовця або формування ставлення співрозмовника до неї.

У ході аналізу було виявлено, що ДА роз'яснення, як і інші види ДА, можуть мати комбіновану смислову природу, тобто у межах одного ДА можуть сполучатися різні смислові характеристики, що належать ДА різних видів і типів. Наприклад, ініціативний ДА роз'яснення/каяття в репліці жіночого персонажа з діалогу репортера Кітті Логан і її редактора Донала після скандального репортажу (з дискурсу роману «One Hundred Names» (С. Ahern)), де Кітті несправедливо звинуватила вчителя Коліна Мерфі у скоєнні ганебного вчинку:

[Kitty] *'We ruined Colin Maguire's life. We deserved to hear every single word they said in there. We shouldn't have made such an enormous mistake and now we have to take responsibility for our actions.'*

[Donal] *'Our actions? No. Your actions. You ruined his life, I was just the idiot who assumed you had done your job properly and had actually done your research. I knew whenever should have given you this story. Mark my words, the network will never hire you again, do you hear me, Kitty? You don't know the first thing about covering a bloody story,' he yelled.*[8, с. 6]

Тут репліка Кітті має комбіновані прагматичні характеристики: мовець кається у здійсненому, водночас пояснюючи свою точку зору. Цей ДА роз'яснення/каяття не можна назвати бенефактивним, адже замість схвальної реакції Донала або пропозиції щодо поліпшення ситуації Кітті отримує різкий осуд; тобто аналізований ДА є чітко малефактивним. Репліка Донала також репрезентує цікаві особливості актуалізації ДА роз'яснення в художньому дискурсі: здатність сполучатися з ДА іншої семантики й прагматичної направленості. Так, у репліці Донала спостерігаємо послідовність декількох ДА: ДА підхват (Our actions?), ДА незгода-звинувачення (No. Your actions.), ДА роз'яснення (You ruined his life, the idiot who assumed you had done your job properly and had actually done your research), ДА докір (I knew we never should have given you this story) та ДА осуд (Mark my words, the network will never hire you again, do

you hear me, Kitty? You don't know the first thing about covering a bloody story).

Можна відзначити, що ДА роз'яснення мають достатньо високу частотність в аналізованому матеріалі, доволі часто реалізуються у вигляді комбінованих ДА (приблизно 18% усіх актуалізацій у нашій вибірці); сполучуваність з ДА іншої семантики й прагматичної направленості спостерігається не так часто (9%), проте такі випадки не є оказіональними.

Викладене вище дозволяє зробити наступні висновки: ДА роз'яснення є окремим видом ДА ініціативно-реактивного типу, бенефактивним (частіше) або малефактивним за характером, які належать до типу ДА дидактиви. Характерними прагматико-дискурсивними рисами цього виду ДА є імпліцитна сугестивність стосовно подальших дій або оцінювання вчинків мовця, репрезентація у вигляді низки пропозицій інформування, які знаходяться між собою у відношеннях логічного причинно-наслідкового зв'язку або логічної послідовності, а також здатність створювати комбіновані ДА та сполучатися з ДА іншої прагматичної направленості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бронник Л.В. Дискурсивний акт в еволюційному аспекті / Л.В. Бронник // Вестник ВГУ. Серія: Филологія, журналістика. – 2011. - №1. - Волгоград, 2011. – С.11-14.
2. Кашкин В.Б. Парадокси границі в мові та комунікації. Серія "Аспекти мови та комунікації" / В.Б. Кашкин // Випуск 5. - Воронеж: Воронежський державний університет. - 2010. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://tpl1999.narod.ru/index/0-107>
3. Місягіна І.М. Дискурсивний акт ухильності / І.М. Місягіна // І Міжнародна науково-практична заочна конференція „Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації”, 2012. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/dyskursyvnyj-akt-uhylnosti/>
4. Науменко Л.П. Дискурсивний акт як базова одиниця бізнес-дискурсу – 2012. Електронний ресурс. – Режим доступу: 1_35_ NaumenkoДАбізнес-дискурс.pdf.
5. Павленко Л. В. Дискурсивний акт «підхоплення» у англійському діалогічному мовленні (на матеріалі сучасної художньої прози): автореф.... дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Л.В. Павленко – Львів, 2011. – 20 с.

6. Приходько А.Н. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология /А.Н. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2010. - №1. – С.101-122.
7. Приходько А.Н. Дискурсивные акты vs речевые акты как единицы коммуникативной деятельности / А.Н. Приходько// Язык, текст, дискурс: Научн. альманах Ставроп. отд. РАЛКю - Ставрополь, 2010. – Вып.8. - Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.russcomm.ru/tca_biblio/issue/sgpi_almanakh8.pdf.
8. Ahern С. One Hundred Names. - 63 p. - Электронный ресурс. – Код доступа: <http://www.onlinebook4u.com/book/3775.html>
9. Garrido J. Relevance versus connection: discourse and text as units of analysis // Circulo. – 2003. - №13. – Электронный ресурс. – Режим доступа:<http://www.ucm.es/info/circulo>
10. Ondaatje M. The English Patient. – 109 p. – Электронный ресурс. – Код доступа : <http://www.rulit.me/books/the-english-patient-get-197116.html>
11. Roulet E. Geneva school // Verschueren, J. F., Östman, J.-O. and Blommaert, J. eds. Handbook of pragmatics. Amsterdam: Benjamins, 1995. – P.319-323.
12. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication / G. Steen // Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions: Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference 20-25.07.2003. – P. 15-16.
13. Steen G. Basic Discourse Acts: towards a psychological theory of discourse segmentation. – Электронный ресурс. – 2005.- Режим доступа: – https://www.academia.edu/343778/Basic_discourse_acts_Towards_a_psychological_theory_of_discourse_segmentation?auto=download
14. Troyer R. A. Dialogue and discourse structure: A speech move analysis of Sherman Alexie’s story “What you pawn I will redeem” / R.A. Troyer // Watson G.(Ed.). The State of Stylistics. - Amsterdam: Rodopi, 2008. - P.303-331.